

הרב ישראל רוזנברג

בעניין חצי נזק צוררות

- א. דין צוררות והספקותubo
- ב. פסקי הריני והרמב"ם בספיקות אלו והקושי שבדבריהם
- ג. ביאור המאיירי והקושי שבדבריו
- ד. ביאור שיטת הריני והרמב"ם באופן אחר

א. דין צוררות והספקותubo

בגמרא בבבא קמא יז, ב מובאות מחולקות לגבי תשלום נזק של צוררות. לדעת רבנן משלם חצי נזק ולדעת סומכוס נזק שלם. מוסיפה הגמרא:

אמר רבא : בשלמא סומכוס קסביר כחו בגופו דמי (- ולכך משלם נזק שלם).
אלא רבנן אי בגופו דמי יכולת נזק עלי לשלם, ואי לאו בגופו דמי חצי נזק נמי
לא לשלם. הדר אמר רבא : לעולם בגופו דמי, וחצי נזק צוררות הלכתא גמירי
לה.

ושם יח, א :

בעי רבא : חצי נזק צוררות - מגופו משלם או מעלייה משלם? מגופו משלם -
דלא אשכחן חצי נזק דמשלים מעלייה; או דלמא מעלייה משלם - דלא
אשכחן כאורתיה דמשלים מגופיה.

על ספיקו זה של רבא, מובא בדף ג, ב שלרב פפה פשוט שמשלים מהעליה, ולא מגופו.
מוסיפה הגמרא ושואלת, לפי רבא המסתפק, מדווע צוררות קרוויים תולדת דרגל ומתרצת:
"לפוטרו ברשות הרבים".

בנושא של חצי נזק צוררות, מובאים בגמרא עוד שני ספיקות:
שם יח, ב :

בעי רבא : יש העדאה לצוררות (- לשלם נזק שלם) או אין העדאה לצוררות?
לקrone מדיםין ליה (- ויש העדאה), או דלמא תולדת דרגל הוא (ו אין העדאה).
ובדף יט, א :

במי רבashi: יש שניינו לצוררות לרבייע נזק או אין שניינו לצוררות לרבייע נזק?
תפשוט ליה מדראבא, דבמי רבא: יש העדאה לצוררות או אין העדאה לצוררות
- מכלל דין שניינו! דלאה רבא אם תמציא לומר קאמער - אם תמציא לומר אין
שניינו, יש העדאה או אין העדאה. תיקון.

בבאיור ספיקו של רבashi נחלקו רשיי' והרמבי'ס. רשיי' מבאר כי ישנים שני סוגים לצוררות:
צורך בדרכך ונגילה כגון מותיזה אבנים בדרך הילכה, וצורך בשינוי כגון בעיטה והתייזה
צורך. במקרה של צורך בדרךכם ודאי משלם חci נזק. אולם במקרה של צורך בשינוי
מסתפק רבashi - האם משלם חci נזק כדי קרון, או שמשלם מחצית סכום התשלומים של
קרון - RBIיע נזק, כמו שבמקרה של צורך בדרךכם משלם מחצית סכום התשלומים של רגלי.
לפי רשיי' מבואר לצוררות בשינויים הם בודאי תולדה דקרון והספק הוא בסכום התשלומים.
אולם מהרמבי'ס בהלכות נזקי ממון (ב, ה-ז) משמע שהספק רחב יותר. זה לשונו:

[ה] הייתה מחלוקת ברשות הרבנים ובעיטה והתייזה צורך, והזיקו ברשות
הרבנים - פטור. ואם תשפּ הנזק RBIיע נזק - אין מוציאין מידו, שהדבר ספק
הוא, שהוא שניינו הוא ואינו תולדת רגלי עיטה.

[ו] בעיטה בארץ ברשות הנזק והתייזה צורך מחייב העיטה והזיקו שם -
חייב לשלם RBIיע נזק, שהוא שניינו הוא בההתזת הצוררות. ואם תשפּ הנזק Chci
נזק - אין מוציאין מידו.

ברמבי'ס מבואר שרביashi סובב לצוררות בשינויים הם תולדה דקרון והספק הוא רק לגבי
גובה התשלומים. אלא שרביashi מסתפק, האם צורך בשינויים הם בכלל המזיק 'צורך', לא
שנאו כדרכו ולא שנא בשינוי; או שישנים שני סוגים צורך: צורך כדרכו שהם תולדה דרגל,
וכorrectות בשינויים שהם תולדה דקרון. לצד הראשו: צורך בשינויים משלם Chci נזק מהעליה
ברשות הנזק, ופטורים ברשות הרבנים - כרגל. ולצד השני: משלם RBIיע נזק מגופו, בגין
ברשות הנזק ובין ברשות הרבנים - כקרון.

ב. פסקי הרי"ף והרמבי'ס בספיקות אלו והקושי שבבדրיהם

הרי"ף בתחילת מסכת בבא קמא פוסק להילכה כרב פפא, לצורך משלם Chci נזק מהעליה
ופטור ברשות הרבנים. את שני הספיקות האחרים, האם יש העדאה לצorrectות, והאם יש
שניינו לרבייע נזק, הרי"ף אינו מביא. מכך מסיקים הראשונים, שלדעתו אין העדאה לצorrectות
ואין שניינו לרבייע נזק. על כך מקשה הרא"ש (בבא קמא פרק ב סימן ב) מדוע הרי"ף השמיד
את שני הספיקות הללו. עי"ש בדרכיו.

הרמבי'ס אמנם מביא את ספיקו של רבashi, כמצוטט לעיל, אולם את ספיקו של רבא, אם
יש העדאה או אין העדאה - אין הוא מביא. וגם עליו קשה מדווקה השמיד את ספיקו של רבא.

ג. ביאור המאיiri והקושי שבדבריו

המאיiri (יח, ב) מבאר את שיטת הריב"ף. לדעתו שלושת הספיקות, האם חצי נזק משלם מגופו, האם יש העדאה והאם יש שינוי - יסודם בנקודת אחת: האם צוראותם הם תולדות דרגל או תולדות דקרן. האם צוראותם הם תולדות דקרן, משלם מגופו, יש העדאה, ויש שינוי לרבע נזק, ככלומר, צוראותם כדרכם חצי נזק ובשינוי משלם רבע נזק.¹ אך האם צוראותם הם תולדות דרגל, משלם מהעליה, אין העדאה ואין שינוי לרבע נזק. וכוונת הדברים היא שההלכה נאמרה רק על צוראותם כדרכו, אבל צוראותם בשינויים הם בכלל תולדות דקרן, ומכיון שאין להם דין צוראות כלל, משלם חצי נזק מגופו אפילו ברשות הרבים ויש העדאה מכל קרון.

זהו לשון המאיiri שם ד"ה תרגגול:

... ואין דבריהם נראים לי, שהרי כל אותן השאלות, כלן סובבות,
אם הצוראות מתולדות קרון או מתולדות רגל ומאהר שנתברר
שתולדות רגל הן, (- שהרי הלכה כרב פפא שמשלם מהעליה) אין לנו
辨הן לא העדאה ולא שינוי.

המאיiri מבאר, כי מכיוון שרב פפא פסק שחצי נזק משלם מהעליה, נפשט צוראותם הם תולדות דרגל וממילא אין העדאה ואין שינוי לרבע נזק. דברי המאיiri צריכים ביאור. הגמא בדף יט, א (חובאה למעלה) כתבתה שספקו של רבא, אם יש העדאה או אין העדאה, הוא על הצד שאין שינוי לרבע נזק. לפי המאיiri אין הדברים מובנים. הרי כל הספיקות נובעים מאותה נקודה, ואם אין שינוי, משמעות הדברים צוראות הינן תולדות דרגל וממילא אין העדאה לצוראות. אם כן, כיצד רבא משתמש בדבר זה.

מגמא זו מבואר לכואורה, שהספק אם יש שינוי לצוראות, איןנו זהה לספק, אם יש העדאה לצוראות, אלא הספק (לפי הרמב"ם) הוא כמו שהבאתי למעלה, האם צוראות הוא מזיק עצמאי, הכלול בתוכו צוראות כדרכו וצוראות בשינוי, או שמא צוראות כדרכם הם תולדות דרגל, וצוראות בשינויים הם תולדות דקרן. لكن הגמא טוענת שרבע הסתפק על הצד שאין שינוי: מכיוון שיש מזיק נפרד של צוראות, הכלול צוראות כדרכו וצוראות על ידי שינוי מסתפק רבא האם יש העדאה.

אמנם לפי דרכו של המאיiri, אפשר לבאר את שיטת הרמב"ם. הספיקות, האם משלם מגופו והאם יש העדאה תלויים בספק האם צוראותם הם תולדות דרגל או תולדות דקרן, וכיון

שנפשת שם תולדה דרגל, סובר הרמב"ם שאין העדאה לצורוות. אבל ספיקו של רב אשי אם יש שינוי או לא, אינו תלוי בספק זה, אלא תלוי בשאלת האם צורוות בשינויים כשר צורוות², ולכן הרמב"ם הביאו.

אולם המאירי עצמו סובר, שככל הספיקות תלויות באותה נקודה. ולכן הוא כותב ייח, בד"ה צורוות וכו':

וגודלי המחברים (= הרמב"ם) נראה שנסתפקו בפסק זה אם יש שינוי אם לאו, ומעמידין את התשלומים ברביע נזק ואם תפש הרביע الآخر שאינו מוציאין מידיו. ואין דבריהם נראין.

ד. ביאור שיטת הריבי"ף והרמב"ם באופן אחר

מתוך לשון רبا בהצגת הספיקות ממשמע, שלרבא ברור כי צורוות הם תולדה דרגל. בספק האם חצי נזק מגופו או מהעליה מבארת הגمرا את הספק כך: "... - שלא אשכח חצי נזק دمشלים מעלייה, או דלא מעלייה משלם - שלא אשכח **אוורחיה** دمشלים מגופיה". הצד לומר שימושים מהעליה נובע מכך לצורוות הם 'אוורחיה' וזה המאפיין את תולדת רגלי³. ולגביה הצד השני, לשלים מגופו, לא מובה בגمرا דלא הווי אוורחיה. נראה שהנתחת היסוד היא, לצורוות הווי אוורחיה ותולדה דרגל⁴.

וכך גם בספק השני, אם יש העדאה או אין העדאה. וזה לשון הגمرا: "לקרון **מדמיין** ליה או דלא תולדה דרגל". משמע לצורוות ההו תולדה דרגל, אלא יש ספק האם יש בהם פנו מסויים של קרון ועד כמה הוא בא לידי ביתו.

מההבדל בהצגה של הבעיה לגביה חצי נזק מגופו או מהעליה והספק אם יש העדאה או אין העדאה ממשמע, שאין השוואת מחיקבת בין הספיקות. הספק אם יש העדאה נובע מספק שהוא יש פן של קרון בנסיבות. ואילו בספק מגופו או מהעליה סיבת ההסתפקות המובאת בגمرا אינה 'לקרון **מדמיין** ליה', אלא שלא מוציאנו חצי נזק מהעליה. ואם כך, יתכן שאינו

1. לגבי דין של העדאה, מסת婢 שיש העדאה רק בנסיבות כדרכם. אבל במקרה של צורוות בשינוי אין העדאה מרבעי נזק לנזק שלם.

2. על הצד שיש שינוי, צורוות בשינויים הם תולדה דקרו, וכייל שיש בהם העדאה לחצי נזק (וצ"ע).

3. "רجل היזקה מצוין" (ב, ב); "רجل - דהיזקו מצוין" (ג, א) ועוד. וכן: "ה"א אוורחיה היא - ותולדה דרגל היא" (רש"י יט, ב).

4. אמנים לאחד הצדדים בספקו של רבashi ימזיק של צורוות' כולל בתוכו צורוות בשינוי. ואולם מסת婢 שלב对她 זה כל חיובי רgel על צורוות כולל צורוות בשינוי, פטור בראשות הרבים ומשלם מהעליה. ולכן בספק הרמב"ם שאם תפס חצי נזק אין מוציאין מידיו. משמע תפס מכל דבר ולא דוקא מגוף המזיק. לפי זה נראה שישו ימזיק של צורוות', הוא בمزיק כדרכו אלא שההלה כללה בתוכו גם צורוות בשינוי. וצריך עיון מה הסיבה.

ההסתפקות נובעת מכך שנסיבות יש מתכוונת קרון, אלא מסיבה אחרת. יש אפשרות לברר שהסיבה היא שהנזק אינו ישיר, ממילא הסיכון לנזק קטן יותר, ולכן יש צד לחיבבו רק בחצי נזק מגופו.

יתכן שהריי"ף והרמב"ם הסיקו מלשון ספיקותיו של רבא, גם לשיטתו צוריות הם ודאי תולדה דרגל. אין הספיקות נובעים מדימוי של צוראות לקרון אלא מהתבלטויות לגבי ההלכה: "וחצץ נזק צוראות הלכתא גמירי לה" (ג, ב; יז, ב). יש לדען, שנאמרה הלכה שנסיבות משלמים חצי נזק - האם אין לי אלא מה שנאמר ב'הלכה', או שאמרה זו יש לה משמעות רחבה יותר, וכמו במקרים חצי נזק כך התשלום הוא מגופו ויש העדאה. בעניין זה נחלקו רבא ורב פפא. רבא סובר שיتكن שה'הלכה' היא פתח לאמרה רחבה יותר. אבל רב פפא, שפנות לו לצוראות משלמים חצי נזק מהעליה (למרות שאין הוא מביא ראייה לדבריו), תופס שאין לי אלא מה שנאמר ב'הלכה'.

לפי זה מבוארת שיטת הרריי"ף. מכיוון שנפסק כרב פפא, שאין ב'הלכה' אלא מה שנאמר בה, ממילא אין מקום לספיקות נוספיהם. لكن משלם מהעליה, אין העדאה ואין שינוי.

הרמב"ם, לעומת זאת, מחלק בין ספיקותיו של רבא לספיקו של רבashi. يتכן שהסיבה לכך נובעת מסדר האמוראים. רבא שיעיך לדoor הרבעיע של אמוראי בבל, רב פפא דור חמישי, ורבashi דור שני. מסתבר שרבות אשיה השתפק למatters שידע את דברי רב פפא. ומכיון שה'הלכה' כבתראי, הביא הרמב"ם את ספיקו של רבashi. על פי דברינו, יש גם חילוק בין הספיקות. ספיקותיו של רבא הם על הרחבת ה'הלכה'. האם האמרה לצוראות משלמים חצי נזק היא פתח לאמרה רחבה יותר משלמים מגופו ויש העדאה באותם צוראות שה'הלכה' דברה עליהם - ועל זה נפסק כרב פפא, שאין לי אלא מה שנאמר ב'הלכה'. אולם, ספיקו של רבashi הוא ספק על מה נאמרה ה'הלכה'. האם נאמרה על כל סוגים צוראות, וכן בין כדרכו ובין בשינויו, משלמים חצי נזק ברגל, או שה'הלכה' נאמרה רק על צוראות כדרכו, ומהז ברור לצוראות בשינויו הם תולדת דקרון, ומשלמים רבע נזק - מחצית התשלום של קרון.